

სახალხო გამოცემა

გ ა მ ო ს ა დ ე გ ც ნ ო ბ ა თ ა

ივ. პავლ. როსტომაშვილისა, № 7.

ფილოსოფოსი სოკრატი და მისი ფილოსოფია ადამიანის ცხოვრებაზე

1. ვინ იყო სოკრატი? სოკრატი იყო ბერძენი. დაიბადა ქალაქ ათინაში საბერძნეთში, 469 წელს და გარდაიცვალა 399 წელს ქრისტეს შობამდე, 70 წლის მოხუცად. მამამისი იყო ქვის მთლელი, დედა – მეანი (ბებია).

მამა ასწავლიდა შვილს თავის ხელობას და თან სკოლაშიაც ატარებდა სასწავლებლად. ათინაში ყველა ნასწავლი იყო და ბევრნაირი სკოლაც არსებობდა იქ: იყო ისეთი სკოლები, რომ მარტო წერა-კითხვას ასწავლიდნენ, მაგრამ ისეთი სკოლებიც იყო, სადაც ყველა მეცნიერებას ასწავლიდნენ. სოკრატი პატარაობიდანვე დიდს ნიჭს იჩენდა და ამიტომ, როცა ამან წერა-კით-

– 2 –

ხვის სკოლა გაათავა, მამამ იგი ახლა უმაღლეს სასწავლებელში მიაბარა.

სოკრატმა გაათავა ეს სკოლაც და წინანდებულათ შველოდა მამას ქვების თლაში. სოგრატი ბეჯითად მუშაობდა, მაგრამ იმავე დროს ხშირად დაფიქრდებოდა ხოლმე შემდეგზე: სკოლაში მე ყველაფერი მასწავლეს, ყველა მეცნიერება გამაზვიერებინეს, მაგრამ უმთავრესი კი არ მასწავლეს – არ მასწავლეს, როგორ უნდა ცხოვრობდეს ადამიანი? ყოველი ჩვენგანი ეძებს თავისთვის სიკეთეს, მაგრამ რომ კარგათ გავსინჯოთ, სიკეთეს კი არა და ავს ვუმზადებთ ჩვენს თავსა, რადგანაც არ ვიცით, რაშია ნამდვილი სიკეთე ადამიანისა. აი მე ბევრი ვისწავლე, მაგრამ აბა მკითხე – როგორ უნდა ცხოვრობდეს ადამიანი, და მე სიტყვასაც ვერ გეტყვით ამაზედ, რადგანაც არ ვიცი. ეს კი უმთავრესია და ყველაზე წინ ეს უნდა იცოდეს ყოველმა ადამიანმა! სწავლამ მარტო ის სარგებლობა მომიტანა მე, რომ თვალნათლივ დამანახვა, რომ მე არაფერი ვიცი; წინათ, სანამ უსწავლელი ვიყავ, მე მეგონა, რომ რამე ვიცი, ახლა კი დარწმუნებით შევიტყე, რომ მე არაფერი არ ვიცი! სოკრატმა, ექვი არ არის, ბევრი რამ იცოდა, მაგრამ ის მაინც თუ ამბობდა – არაფერი ვიციო, ეს იმას ნიშნავდა, რომ ადამიანი არასოდეს არ უნდა დაკმაყოფილდეს დღევანდელი ცოდნით და მუდამ სულ ახალ-ახალი ცოდნის შექმნას და შეძენას უნდა ცდილობდეს, ასე რომ სოკრატის სიტყვები – „მე არაფერი არ ვიცი“, უდრის ქრისტეს სიტყვებს: „ნეტარ არიან სულით გლახაკნი“, „ნეტარ არიან მშვიდნი და მწყურვალნი“! აქაც ქრისტე ჰგულისხმობს იმათ, რომელნიც არ კმაყოფილდებიან დღევანდელი ცოდნით და მარად მეტს ცოდნას და სულის მეტს სიდიადეს და სისრულეს ეძებენ.

ამასწინათ ნ. შიუკაშვილმა ი. ნაკაშიძის საპასუხოდ (ნ. „ს. გაზ.“ № 1138) ის აზრი გამოსთქვა, რომ „ჩვენ

დროში ეკონომიურად დაცემული ერისთვის ძნელია ფილოსოფოსობაო“, ე. ი. სხვანაირად რომ ვსთქათ, ეს იმას ნიშნავს, რომ რა დროს ფილოსოფოსობაა, როცა ჩვენ სრულიად მიწასთან ვართ გასწორებულიო!.. ჩვენ შემცდარად მიგვაჩნია ასეთი შეხედულება და მოკლეთ ვიტყვით ჩვენს აზრსაც: „აბა, სწორეთ ასეთს უკიდურეს გარემოებაში სჭირია ერს ფილოსოფია და შეუწყვეტლივ ფილოსოფოსთა სწავლათა გავრცელება ხალხში, რადგანაც მხოლოდფილოსოფიას და სხვა არაფერს შეუძლიან დააყენოს ჩვენი ერინამდვილ აღდგენის გზაზედ“! მეტს არას ვამბობთ; რადგანაც დანარჩენი თვით ამ წიგნის შინაარსიდან სჩანს ყველაფერი...

ასე და ამგვარად მოსვენებას არ აძლევდა სოკრატე თავის თავს და მუდამ ამას ეკითხებოდა: „რას დავემყაროთ, რომ თავის დღეში არ შევცდე და კეთილის მაგივრათ ავი არ მოვიქმედოვო? – ბევრნაირათ გასინჯა სოკრატმა ეს კითხვა და ბოლოს მიაღწია კიდეც ნამდვილ პასუხამდის. მან შეიტყო, რომ ყოველ ადამიანს დაბადებითვე თან დაჰყვება **სვინიდისი**. დაემყარეთ ამას, დაუჯერეთ ყოველი რჩევა ამ ღვთიურს მრჩეველს; თუ სვინიდისი გეუბნება გააკეთეო, შენც გააკეთე, რადგანაც, იცოდე, რომ კარგია; ხოლო თუ გეუბნება – ნუ გააკეთებო, შენც ნუ გააკეთებ, რადგანაც იცოდე, რომ ეგ საქმე უთუოდ ცუდიაო. სოკრატმა ბევრნაირათ გამოსცადა თავისი სვინიდისის ასეთი წმიდათა-წმიდაობა, შეუცდომლობა და დარწმუნდა რომ ეს მართალია, რომ სვინიდისი ერთად-ერთი და საუკეთესო გზის მაჩვენებელია ჩვენის ყოფა-ქცევისა და კეთილის ცხოვრებისა, დარწმუნდა, რომ **სვინიდისი**

ნამდვილი ღვთიური ხმა ადამიანში, ღვთიური მრჩეველია ადამიანისა.

მივიდა რა ამ დასკვნამდის, სოკრატმა სთქვა: „რა-კი შევიტყე, რაშია ჭეშმარიტება და კეთილი, საჭიროა სხვებსაც ვასწავლო, რომ სხვებსაც კარგად ეცხოვრე-

- 4 -

ბოდესო“. სწორეთ ეს დრო იყო, რომ სოკრატს მა-მა მოუკვდა და დარჩა სახლის უფროსად. მას უკვე ცოლი და შვილები ჰყვანდა. ეს თავისი განზრახვა სო-კრატმა პირველად ცოლს გაუზიარა. ცოლს არ ესია-მოვნა და უთხრა: „დაანებე, სოკრატ, თავი მაგ შენს განზრახვას, თორემ ქვის თლა უკან დაგრჩება და ჩვენ გაჭირვებაში ჩავცვივით, მასწავლებლები უშენოთაც ბევრი ჰყავს ჩვენს ხალხსაო“.

მაგრამ სოკრატმა არ დაუჯერა ცოლს: ის ხედავ-და, რომ ხალხი მის თვალწინ იტანჯება, რადგანაც არ იცის **როგორ უნდა ცხოვრება**. უთუოდ საჭიროა სწავ-ლება, თორემ რა კაცობაა, გულში დავიძარხოთ ეს ღვთის ხმა ჭეშმარიტებაზე და კეთილზეო.

უნდა გითხრათ, რომ უწინ, სოკრატამდე, ბერ-ძნები ძლიერ კარგათ და ბედნიერათ ცხოვრობდნენ. მიწა კარგი და მომცემი ჰქონდათ, ჰაერი თბილი. ყვე-ლა მათგანი სიამოვნებით ამუშავებდა მიწას - ჰხნავდა, სთესდა, აშენებდა ბაღებსა, ფუტკარსა, ფრინველსა, საქონელსა, არ იყო მათში მდიდარი და ღარიბი, ბატო-ნი და ყმა, ყველანი თანასწორათ და გაუჭირვებლად სცხოვრობდნენ. მაგრამ შემდეგში კი ბერძნებმაც დაი-წყეს ომები, დაუწყეს მეზობელ ხალხებს შეწუხება, ხო-ცვა, ცარცვა, ტყვევნა, დამორჩილება. გამდიდრდნენ ბერძნები უსამართლო სიმდიდრით და მათი ცხოვრებაც

სულ მთლად გაფუჭდა: ვინც თავზედი იყო, ჯარში იწევდა, ვინც მცოდნე – მთავრობის სამსახურში შედიოდა მოხელედ, ვინც მოხერხებული იყო, ვაჭრობაში მიდიოდა, მუშაობას აღარავინ კადრულობდა; მიწის შემუშავება, ბალოსნობა, მეფუტკრობა, საქონლის მოშენება ბერძნებმა მთლად თავის ტყვეებს დააკისრეს.

თუ სადამდის მიდიოდა ბერძნების უსამართლობა, სჩანს იქიდან, რომ სოკრატის დროს ათინის ქვეყანაში ითვლებოდა **ასი ათასი ბერძენი და ოთხასი ათასი კი მონა** იყო, ამათ აკეთებინებდნენ ბერძნები ყველა სამუ-

– 5 –

შაოს და თითონ კი მარტო იმას ცდილობდნენ, რომ ვაჭრობით და ომით თუ მოხელეობით რაც შეიძლება ბევრი ფული ეშოვათ, მონებიდა და მხეველები (მოახლენი) გაემრავლათ და ეცხოვრათ თვისდა სასიამოვნოდ.

სცხოვრობდნენ ასე ბერძნები და სულ გაფუჭდნენ: აღარავინ ფიქრობდა სიმართლით ცხოვრებაზე, ძმისა და მეზობლის დახმარებაზე, მონების შეწყნარებაზე და განთავისუფლებაზე, ყველა მარტო იმას ფიქრობდა, რომ როგორმე სხვა დაემორჩილებინა, სხვისით ნარი ეგლიჯა!..

ნახა სოკრატმა, რომ ხალხი სულ გადარეულა, თითონვე ჰლუპავს თავის თავს და აი, დაიწყო სოკრატმა დროგამოშვებით მეიდანზე გამოსვლა და აქ ხმა-მადლა ლაპარაკი, რომ ასე ცხოვრება არ ვარგა, რომ ადამიანი გონიერი ქმნილებაა და ცხოვრებაც უთუოდ გონიერი უნდა ჰქონდეს. ბევრს არ მოსწონდა სოკრატის პირუთენელი ლაპარაკი, რომელიც ჩვენ აქ ქვემოთ მოგვყავს, ამიტომ როცა ის უკვე 70 წლისა იყო, დაიჭირეს და სამართალში მისცეს. სასამართლომ მას სიკვდილით დას-

ჯა მიუსაჯა, დააღვეინეს საწამლაჲვი და მოკლეს. ეს მოხდა 399 წ. ქრისტეს შობამდე.

2. საუბარი იმაზედ, თუ როგორ უნდა ცხოვრება. ერთხელ სოკრატს შეხვდა მეიდანზე არისტონი, კაცი მდიდარი, ნასწავლი და კეთილი.

- გამარჯობა, არისტონ! სადა ხარ, არა ჩანხარ, ალბათ სამუშაო ბევრი გაქვს და ხეტიალისთვის არა გცალიან?

- არა, მე არაფერი სამუშაო არა მაქვს, აწ რათ უნდა ვიმუშავო, მე უიმისოთაც დიდი შეძლება მაქვს და ამიტომ მხიარულად ვატარებ დროს, სხვა რაღა მინდა?

- ეგ მართალია, არისტონ, რომ მუშაობა შენთვის საჭირო არ არის, - უთხრა სოკრატმა, - მაგრამ ის კი კარგია, რომ მთელი შენი სიცოცხლე მაგრე უსაქმობაში გაატარო?

- 6 -

- რატომ არა არის კარგი, იმაზედ უკეთესი რა არის, რომ მუდამ სიამოვნებაში იყო!

- არა მგონია, - უთხრა სოკრატმა, - აქაო და სიამოვნებაში ვატარებ დროსაო, განა უკეთესი ცხოვრებაც ეგ არის? ჰერყულესზე მაინც არ გაგიგია?

- როგორ არ გამიგია, ის გმირი იყო, ბევრი დიდებული საქმე გააკეთა და დიდი სახელიც გაითქვა, - უპასუხა არისტონმა.

- ის კი არ გაგიგია, როგორ აირჩია ჰერყულესმა ცხოვრების გზა, - ჰკითხა სოკრატმა.

- არა, ეგ არ გამიგია, - უპასუხა არისტონმა.

- მაშ ყური დამიგდე, გიამბობ, - უთხრა სოკრატმა. - გიამბო?

- გვიამბე, გვიამბე, - დაიმასეს აქეთ-იქიდან.

- მიაბზე, - უთხრა არისტონმაც. სოკრატმა დაიწყო.

აი საქმე როგორ იყო. როცა ჰერყულესი წამოიზარდა, დაფიქრდა იმაზედ, რა გზას დაადგეს, რა ცხოვრება აირჩიოს? წავიდა სასეირნოთ და სულ კი ამაზედ ფიქრობდა: რა გავაკეთო, როგორ ვიცხოვრო? ამ ფიქრში ჰერყულესი გავიდა მიხედვრად. ჰხედავს მოდის ორი ქალი: ერთი არც დიდი იყო, არც პატარა, არც მსუქანი, არც გამხდარი, არც მორთული, არც ჭუჭყიანი, მოდის ერთნაირად, ნელა, აუჩქარებლად, თავს არავის აწონებდა; მეორე კი იყო - მაღალი, მსუქანი, მორთული, ფერ-წასმული და თავ-მომწონეთ მოდიოდა. ეს მეორე ქალი მიესალმა ჰერყულესს და უთხრა: „მე კარგათ ვიცი, რაზედაც ფიქრობ, ჰერყულეს!? შენ იმაზედ ფიქრობ, თუ რა ცხოვრება აირჩიო და რა გზას დაადგე! მე მოველ, რომ გასწავლო საუკეთესო გზა; თუ მე მომყვები - ადვილად და მხიარულად იცხოვრებ, არ გეცოდინება შრომა და მისი ჭაპანწყვეტა! პირიქით, სიამოვნება, ტკბილ-ტკბილი საჭმელები და გემრიელი სასმელები, რბილი ქვეშაგები და განცხრომა, აი რა იქნება შენი ყოველდღიური ხვედრი. შენი საქმე მარტო ის იქ-

- 7 -

ნება, რომ უბრძანო და ყველაფერი მოგერთმევა. მოეწონა ჰერყულესს და ქალს სახელიჰკითხა.

- ჩემი სახელი არის **აწმყო და ბედნიერება**, - მიუგო მსუქანმა.

პირველი ქალი ჩუმად იდგა და ყურს უგდებდა. ახლა ამან დაიწყო:

- ჯერ ჩემს სახელს გეტყვი: მე **სიმართლე** მქვიან; არ მოგატყუებ და პირდაპირ გეტყვი, რაშიაც არის საქმე, **რაშია ბედნიერება ადამიანისა**. შენ თითონაც

იცოცხლე, რომ მიწამ რამე მოგიყვანოს, ბევრი უნდა იმუ-
შაო; თუ გინდა რომ საქონელი გვყვანდეს, უნდა მოუ-
არო; რომ სახლი კარგი გქონდეს – ქვები უნდა დათალო
ანუ აგური ამოსჭრა; რომ ადამიანებმა პატივი გცენ,
უნდა იშრომო მათთვის; რომ ღმერთს უყვარდე – უნდა
მისი ნება შეასრულო; მისი ნება კი ის არი, რომ ადა-
მიანებს მათის შრომისათვის შრომითვე გადაუხადო! ამ
გზით გატარებ, ჰერყულეს, მე შენ, **მარტო ეს გზაა
ღირსი ღირსეული ადამიანისა!**..

– არა, ჰერყულეს! – ჩაერია ლაპარაკში მსუქანი;
ეგ მარტო შრომას, შრომას და შრომას გპირდება შენ,
სიამოვნება კი იქნება თუ არა, ამაზედ არაფერს ამბობს.
არა, ჩემთან გირჩევენია წამოსვლა, ჩემთან არც შრომა
გექნება, არც მწუხარება, პირიქით, სიამონება-სიტკბო-
ებით აგავსებ მე შენ, წამო ჩემთან!..

– მოიცა, – შეაყენა ის სიმართლის ქალმა. – შენ
ეუბნები: ტკბილათ სჭამ და დაღევო და გგონია,
რომ ეს სიკეთეა; მაგრამ შენ ხომ არც ჭამა-სმა იცი:
სჭამ უდროვოდ – როცა არა გშინ და სვამ – როცა არა
გწყურიან, რისგამოც თვით იშვიათი საჭმელები და
უძვირფასესი სასმელები იოტისოდენა სიტკბოება-სიამოვ-
ნებასაც ვერ გაძლევენ; შენ ჰპირდები მაგას
ძილსა, მაგრამ შენ არც ძილი იცი, რადგანაც იძინებ
მხოლოდ მოწყენილობისაგან... ტკბილათ მოსვენება მარ-
ტო იმას შეუძლიან, ვინც იმუშავა, შენ კი რისაგან

უნდა მოისვენო? კარგათ გიცნობ მე შენ, რამდენი და-
ღუპე შენის მაცდურობით და უსაქმური ცხოვრებით;
აბა გაიხედე რამდენი გიჩივის, რომ უნაყოფოთ გა-
ფლანგეს თავისი ქონება და ახალგაზდობა! ამიტომაც

გდევნიან შენ ყველა პატიოსნები და გეძახიან **ცხოვრების გამბრუნელად**. მე კი არავისთვის მომიტყუებია. ვინც პატარაობიდანვე მომდევს მე, ყველა განმტკიცდა სულით და ხორციით, ყველამ იპოვნა სიხარული, ყველაც პატივსა სცემს მათ, ყველა სიამოვნებით იგონებს შრომით და წვალეებით სავსე განვლილ დღეებს და წყნარად მოელიან სიკვდილსა. შენზე ჩივიან, ჩემზედ კი ძვირი არავის უთქვამს და ყველა მართალს მეძახის! აი, რა ცხოვრებისთვის მოგიწოდებ, ჰერყულეს, მე შენ!..

ჰერყულესმა ბევრი აღარ იფიქრა, აიღო და გაჰყვა მართალსა: იშრომა ხალხისათვის, ასიამოვნა ხალხსა და ამით თითონაც კეთილი მოიპოვა და სახელოვანიც გახდა ხალხის ხსოვნაში.

მიუბრუნდა სოკრატი არისტონს და უთხრა: „ახლა თითონ გასაჯე, არისტონ, ამ ორში რომელს მიჰყვე: შრომას თუ ცუდაობას, საქმეს თუ უსაქმურობას. გახრწნას თუ სიწმინდეს! ეჩქარე ისე არ მოკვდე, რომ არც-არა ხალხს არგო და არც-არა თავის თავს!..“

3. საუბარი არისტარხთან. სოკრატის მეზობლად სცხოვრობდა ვინმე არისტარხი. მოვიდა ის ერთხელ სოკრატთან და შესჩივლა: „არ ვიცი რა ვქნა? წინათ შეძლებული ვაჭარი ვიყავ, კარგი ვაჭრობა მქონდა, მაგრამ საქმე როგორღაც ცუდათ წამივიდა, გავღარიბდი. ამას ზედ დაერთო ომი. ნათესავები დამიხოცეს და იმათი შვილებიც ჩემი შესანახები გახდნენ. ჩემს სახლში ახლა თოთხმეტი სულია და არ ვიცი როგორ გამოვკვებო?“

– მებრალები, მეგობარო, – უთხრა სოკრატმა, – მაგრამ მაინც რით ფიქრობ უშველო თავს?

მინდოდა ფული მეშოვა სეხით და ისევ ვაჭრობისთვის მიმეყო ხელი. მაგრამ იციან, რომ ჩემი საქმეები ცუდათ არის და ფულს არავინ მამლევს.

სოკრატმა თავი გაიქნია და უთხრა: „თოთხმეტი სული, მართალია, ცოტა არ არის, მაგრამ ეს როგორ არის, რომ შენს მეზობელს სახლში ოცი სული ჰყავს და ყველანი არა თუ მამდრად არიან, ფულებსაც შოულობენ?

– შენც კი დამადარე, – სთქვა არისტარხმა! ის მეზობელი მარტო თითონ არის და ცხრამეტი სული რომ ჰყავს, ეგენი მონები არიან; მონები კი უფრო მეტს მუშაობენ, ვიდრე მათს შენახვას უნდება, მე კი ის თოთხმეტი სული სულ თავისუფალი ბერძნები მყავს.

– მერე რით გაირჩევიან თავისუფალი ბერძნები მონებისგან? – ჰკითხ ასოკრატმა. – ეჭვი არ არის იმით, რომ თავისუფალი ბერძენი უფრო კარგები და ყოჩაღები არიან, ვიდრე მონები!..

– რასაკვირველია, – მიუგო არისტარხმა.

– სიტყვით გამოდის, რომ თავისუფალი ბერძნები სჯობიან მონებსა, საქმით კი სულ სხვას ვხედავთ, – სთქვა სოკრატმა: – მეზობლისას ყველაფერი კარგათ არისო, რადგანაც იქ მონები არიან, ჩემთან კი ცუდათ არისო, – რადგანაც თავისუფალი ბერძნები არიანო! ცხადია, რომ მონებს სცოდნიათ მუშაობა, თავისუფალ ბერძნებს კი არა!..

– ჩვენც მოვახერხებდით მუშაობას, რომ ძალა დავატანოთ, – სთქვა არისტარხმა, – მაგრამ ძალა ვერ დამიტანებია: ესენი აზნაურები არიანო, როგორ შეიძლება ამუშავოვო, ეწყინებათო, უსიამოვნება ჩამოვარდებაო...

– შე დალოცვილო, ახლა კი არა გაქვს უსიამოვნება? თანხმობა სუფევს თქვენში? – ჰკითხასოკრატმა.

– რის თანხმობა, რის ერთობა, მარტო ჩხუბი და

უსიამოვნება გესმის ყოველდღე, – უთხრა არისტარხმა.

– მაშ, აი რას გეტყვი, – უთხრა სოკრატმა: –
უმუშაობითაც უსიამოვნებაა შენს ოჯახში და არც სა-
ჭმელი გაქვთ. კარგათ ხედავ, რომ მარტო აზნაურობა

– 10 –

შენს ოჯახს ვერც პურს აჭმევს და ვერც თანხმობას
აძლევს. ახლა მოდი ასე გააკეთე: მიეცი ყველას საქმე
და ნახე, უკეთ იქნებიან თუ ცუდად?

დაუჯერა არისტარხმა სოკრატს, წავიდა ერთს ვა-
ჭართან და სთხოვა ენისიავებინა მისთვის მატყლი. ვა-
ჭარმა მისცა მატყლი, წაიღო სახლში, შინაურებმა მა-
ტყლი დაართეს, მოქსოვეს შალეები და არათუ მარტო
თითონ შეიკურეს ტანისამოსი, გაყიდეს კიდევ. ამის
შემდეგ არისტარხის ოჯახი დიდიდამ პატარამდის ყველა
ამ საქმეს მისდევდა, ყველანი მამლრად იყვნენ და ფუ-
ლიც ჰქონდათ, მაგრამ ყველაზე სასიამოვნო ის იყო,
რომ ჩხუბი ამათში გაგონებითაც აღარავის გაუგონია
და აღარც ძრახვა ვისგანმე...

4. ჭაბუკი და სოკრატი. მოდის ერთხელ სოკრა-
ტი და დაინახა, რომ ახალგაზრდა სოფლელი ბერძენი
გამოტილა ზედ მეიდანზე ხის ქვეშ და ძალზე თავს
იგრილებს, შორი-ახლო კი ზის მისი მონა.

– რა ამბავია რომ მაგრე დადლილხარ? – ჰკითხა
ჭაბუკს სოკრატმა.

– როგორ არ დავიღალო, უკანასკნელი ათი ვერ-
სი მაინც გამოვიარე ფეხით, – უპასუხა ჭაბუკმა.

– რისგან დაიღალეთ, დიდი ბარგი ხომ არ გეკი-
დათ? – ჰკითხა კვლავ სოკრატმა.

ჭაბუკს ეწყინა და უპასუხა: ბარგს რათ ავიკიდებ-
დი, აი მონა მყავს და ბარგიც მაგას მოჰქონდა.

- ეგ არ დაიღალა? - ჰკითხა სოკრატმა.

- ეგ ღონიერია, მთელს გზას გაჭენებულ ცხენ-სავით მოდიოდა და თუმცა ბარგი ეკიდა, თან სიმღერებსაც ამბობდა, - უპასუხა ჭაბუკმა.

- მებრალეები, ჭაბუკო, რომ მონას შენი და სხვა ყველას სამსახური შეუძლიან, შენ კი არც სხვისი და არც თავის თავის სამსახური შეგძლებია, - უთხრა სოკრატმა და მოშორდა ჭაბუკს.

5. როგორ უნდა ოჯახში ცხოვრება? სწავლაში

- 11 -

სოკრატი ფულს არავის ართმევდა, ის კვლავაც ქვების თლით ცხოვრობდა და ამ შრომით ნაშოვნი ფულებით კმაყოფილოებოდა. მაგრამ ცოლი ვერ ითმენდა სიღარიბეს და ხშირად აყვედრიდა სოკრატს - რომ ცოტას ზრუნავ ოჯახისათვისაო, შენს საკუთარს საქმეს გულს არ უდებ და სხვების სწავლაზედ ჰკარგავ დროსაო. ხშირად საქმე იქამდის მიდიოდა, რომ ცოლი საშინლად გაჯავრდებოდა ხოლმე და ქმარსა და შვილებსაც აღარ ინდობდა, ჰლანძღავდა და ათრევდა ცუდი სიტყვებით.

სოკრატი ყველაფერს უთმენდა ცოლს და ამასვე ასწავლიდა შვილებს, მაგრამ შვილები მაინც ემდუროდნენ დედას. ამიტომ სოკრატი ასე უხსნიდა შვილებს დედის სიყვარულს და პატივისცემას:

- კარგები არიან ისინი, რომლებმაც არ იციან სიკეთის დახსომება? - ჰკითხავდა სოკრატი შვილებს.

- არა, ვინც სიკეთის დახსომება არ იცის, საძაგლები არიან, - მიუგებდნენ შვილები.

- მაშ რაღას უჩივით დედა-თქვენს, - ეტყოდა სოკრატი შვილებს: - ის ცხრა თვეს მუცლით გატარებდათ, შემდეგ გზობათ, დღე და ღამ თქვენთვის ზრუ-

ნავდა, გივლიდათ, გპატრონობდათ, გზრდიდათ, კეთილს გასწავლიდათ, თქვენი კარგის ქცევით და საქმით ხარობდა, ცუდებით – იტანჯებოდა, ჯავრობდა... განა იმის ღირსია დედა-თქვენი, რომ ახლა, როცა დაიზარდენით, არ გინდათ მას ისეთივე მოთმინებით და სიყვარულით მოეპყრათ, როგორც ის თქვენს პატარაობაში თქვენ გეპყრობოდათ? არა, შვილებო, ყოველი დედა ღირსია იმისა, რომ ყოველმა მისმა შვილმა ერბო კვერცხიც კი მოსწვას მის გულისათვის თავის ხელის გულზედაო!..

6. **საუბარი ძმების ცხოვრებაზედ.** შეიტყო სოკრატი, რომ ვინმე მდიდარი ვაჭარი გაეყარა ღვიძლ ძმასა. სოკრატი შეჰხვდა მას და უთხრა:

– მიკვირს შენგან: ჭკვიანი კაცი ხარ, გიყვარს

– 12 –

მუდამ შეძენა, იჭერ ნოქრებსა, იწვევ სხვებსაც საქმეში და საკუთარ ძმას კი გაეყარე! განა ცუდია ძმასთან თანხობით ცხოვრება?

– ვინ ამბობს, რომ ცუდია, მაგრამ როგორ ძმასთან, ძმაც არის და ძმაც? აი ჩემი ძმა სხვებთან კარგია, ჩემთვის კი ყოვლად გამოუსადეგარი და უსიამოვნოა!

– იქნება შენ თითონ ცუდათ ექცევი ძმას, – ჰკითხა სოკრატი ვაჭარს.

– სრულიადაც არა: მე მუდამ კარგად ვექცევი ყველას, ვინც მე მექცევა კარგათ, კეთილი ვარ მისთვის, ვინც კეთილია ჩემთვის; არ შემძლიან კეთილათ მოვექცე იმას, ვინც ცდილობს მუდამ უსიამოვნება მომაყენოს.

– ერთი ეს მითხარ, – უთხრა კვლავ სოკრატი, – როგორ მოექცეოდი იმ კაცს, რომელთანაც დაახლოვე-

ბა და დამეგობრებას მოინდომებდი?

- როგორ მოვექცეოდი? მე ისე მოვიქცეოდი ამ შემთხვევაში, როგორც ყველანი იქცევიან: ვასიამოვნებდი ყველაფრით, დავპატიჟებდი, მივართმევდი, რაც უკეთესი რამ მექნებოდა, ვუშველიდი ყველა საქმეში, დავეხმარებოდი ფულით, როცა კი ეს საჭირო იქნებოდა მისთვის და სხვა.

- გააკეთე ეგევე შენი ძმისათვის და ნახავ, რომ ძმაც გამოგეცვლება, მისთვის ერთი დღეც უშენოდ ტანჯვა იქნება...

- არა, თავს ვერ დავიმდაბლებ, სხვა არა იყოს რა, სირცხვილია, ხალხი რას იტყვის, ძმას დაემორჩილაო, - სთქვა ვაჭარმა.

- კარგი ქცევა, კეთილი საქმე თავის დღეში სირცხვილი არ არის. ორი ძმა იგივეა, რაც ორითვალი ადამიანისათვის, ორი ხელი და ორი ფეხი. აბა რა იქნებოდა, რომ ერთი ხელი უშლიდეს მეორეს? ხელების დანიშნულება ის არის, რომ ერთმანეთს უშველონ; ასევე ძმებისა: ხელს ხელისა და ფეხს ფეხის შველა შე-

- 13 -

უძლიანთ სულ ერთის არშინის მანძილზედ, ძმას ძმის შველა და დახმარება კი თუნდა ქვეყნის მეორეპირიდანაც შეუძლიან!.. ღმერთმა გვიბრძანა ძმურად ცხოვრება ყველასთან და ამიტომ ვინც ღვიძლ ძმასთან ვერ ცხოვრობს ძმურად, იგი არღვევს ღვთიურს მცნებასა...

7. როგორ უნდა ცხოვრობდნენ ადამიანები

ერთმანეთში? სოკრატის საუბრის ყურის საგდებლად მოდიოდნენ მრავალნი შორეულ ქვეყნებიდანაც. ერთხელ დიდძალმა ხალხმა მოიყარა თავი სოკრატთან. როგორც ზემოთ ნაამბობიდანაც დაინახავდით, სოკ-

რატს არ უყვარდა მარტო თითონ ლაპარაკი, ის უფრო სხვებს ალაპარაკებდა. ის ხშირად იტყოდა ხოლმე: „დე-და ჩემი ბებია იყო, შველოდა მშობიარებს შვილების გაჩენაში; ასევე მე: თითონ არაფერს ვასწავლი ხალხს, მე მარტო ვშველი სხვას, თუ როგორ უნდა თითონ ისწავლონ“. ასე მოიქცა ამ შემთხვევაშიაც. აი გამოვიდა სოკრატი, დაჯდა სკამზედ, ხალხი კი მის წინ დალაგდა, ვისაც როგორ ეხერხებოდა – ზოგი ქვაზედ ჩამოჯდა, ზოგი მიწაზედ დაჯდა და სხვა. დაიდო სოკრატმა ხელები მუხლებზედ, დალუნა თავი და დაფიქრდა. ყველა ელოდა, რასა გვკითხავსო? ასწია სოკრატმა თავი და სთქვა:

ერთი ეს მითხარით: რათ არის, რომ ადამიანები ერთათ ცხოვრობენ და არ აცალ-ცალკე? ეხლა აი ადამიანებში ყველგან უთანხმოება და მტრობაა და ცალკე რომ ეცხოვრათ, იქნებოდა ყველა თავისთვის და არც არავისთან იქნებოდათ ჩხუბი, მგონი ასე ემჯობინებოდა!..

ყველა ალაპარაკდა. ერთმა სთქვა: ადამიანები იმიტომ ცხოვრობენ ერთათ, რომ ასე უფრო სარფაა, მარტო კაცისთვის მუშაობაც სამძიმო იქნებოდა, ერთათ უფრო მეტს გააკეთებენო! მეორემ სთქვა: მარტო ცხოვრება საშიშიც იქნებოდა, მნელი იქნებოდა თავის დაცვა! მესამემ სთქვა: მოსაწყენი იქნებოდა მარტო

– 14 –

ცხოვრება, ერთად უფრო საამურია. ნათქვამია: მარტო-კაცი პურის ჭამაშიაც ბრალიაო! მეოთხემ სთქვა: თვით ღვთისაგან არის დაწესებული, რომ ადამიანები ერთათ ცხოვრობდნენ და არა ცალ-ცალკეო...

– მართალია, – სთქვასოკრატმა. – მაგრამ რა

სჯობია – მშვიდობიანად ცხოვრება თუ მტრულად?

– რასაკვირველია, მშვიდობიანათ, – უპასუხა ყველამ.

– აი თქვენც ასე ფიქრობთ და ღმერთმაც ასე გვიბრძანა. მაგრამ რომ ასე არ არის ჩვენში, .რისგან არის ეს?

ყველანი გაჩუმდნენ, არ იცოდნენ, რა ეთქვათ.

სოკრატმა განაგრძო:

– მე თითონაც არ ვიცი, მაგრამ ვეცადოთ, აგები ერთად რასმე გავხდეთ... მითხარით: რა უფრო სარგვია კაცისათვის – მონა ან მუშა, თუ ამხანაგი და მეგობარი?

– რა თქმა უნდა, ამხანაგი და მეგობარი სჯობია, – უპასუხეს ერთად.

– მონა და მუშა ფიქრობენ საკუთარ სარგებლობაზე, ამხანაგი და მეგობარი კი ისევე ზრუნავენ შენთვის, როგორც თავის თავისთვის, – სთქვა ერთმა.

– მონა და მუშა რჩებიან შენთან, სანამ ფული გაქვს, მაგრამ რა წამსაც შეგატყობენ, რომ ფული აღარა გაქვს, რომ მათ აძლიო, მაშინვე თავს გაგანებებენ და იმასთან წავლენ, ვიწც მათ ფულს მისცემს, – სთქვა მეორემ.

– ამხანაგი და მეგობარი კი იმით არის ძვირფასი, რომ ესენი არც გაჭირვებაში დაგანებებენ თავს, უკანასკნელს გაგიყოფენ, – სთქვა მესამემ.

– კარგ ამხანაგთან თითონაც კარგი გახდები, – სთქვა მეოთხემ.

– აი ყველანი თანახმა ხართ, – უთხრასოკრატმა,

– რომ, ამხანაგი და მეგობარი უფრო ძვირფასია, ვიდ-

რე მონა თუ მუშადა, მაშასადამე, ყველაზე წინ იმას უნდა ვცდილობდეთ, რომ ამხანაგი და მეგობარი ბევრი გყვანდეს, რომ ყველა ძმად და მეგობრად გყვანდეს...

9. უფრო რა უნდა იცოდეს ყოველმა კაცმა?

ერთხელ სოკრატი დაბრუნდა შინ და ნახა, რომ ხალხს თავი მოუყრია და ელიან სალაპარაკოდ. სოკრატი დაჯდა მათ შორის. გამოვიდა ოთხი კაცი და მიმართა სოკრატს: „გვითხარ, სოკრატ, რა ვასწავლოთ ჩვენს შვილებს, წამოგვეზარდნენ და გვინდა, რომ კაცები გამოვიდნენ. გვითხარ, რა და როგორ ვასწავლოთ?..“

- მაინც რა გინდათ ასწავლოთ თქვენს შვილებს, ჰკითხა სოკრატმა.

- მე ვფიქრობ მივაბარო ის მჭედელს, რომ მჭედლობა ისწავლოს, - უპასუხა ერთმა.

- მე კიდევ მინდა, რომ ჩემმა შვილმა ქვის მთელლობა ისწავლოს, აი შენც ეგ ხელობა იცი, - უპასუხა მეორემ.

- მე ჩემს სიცოცხლეში სულ მიწას ჩავცქერივარ - ვხნავ, ვბარამ, ვთოხნი, ვთესავ და მენატრება, რომ ჩემი შვილიც ამ ხელობას დაადგეს, - უთხრა მესამემ.

- ჩემი შვილი კი სულ წიგნისკენ იწევს, მკურნალობა მინდა შევისწავლოვო, - უთხრა მეოთხემ.

- ყველა ეგ კარგი, - სთქვა სოკრატმა, - ყოველი კაცი უნდა მუშაობდეს და რამე საქმეს აკეთებდეს სხვების სასარგებლოდ, მაგრამ მართო ეს არ კმარა. როცა დაგვჭირდება სახლის ან საყდრის აშენება, ჩვენ კალატოზთან და დურგალთან მივდივართ; წაღებისა და ჩუსტებისათვის - ხარაზთან და სხვა; მაგრამ იმისათვის ვიღას მივმართოთ, რომ ქმარი თანხმობით და სიყვარულით სცხოვრობდეს ავ ცოლთან, შვილი ძუნწ მამა-

სთან, ძმა ბუზლუნა და მუდამ ჯავრიანი ძმასთან, მეზობელი ბოროტ და მოურიგებელ მეზობელთან, მასპინ-

– 16 –

ძელი ამპარტავან სტუმართან, ერთი სიტყვით, რომ კაცი სხვა კაცთან ცხოვრობდეს კარგად... რომელ ხელოსანს მივმართოთ ამ შემთხვევაში?

– ეს საქმე ყოველ კარგ კაცს უნდა ესმოდეს

– სთქვა ერთმა.

– მაშ, გამოდის სოკრატ, რომ გარდა თავისი ხელობისა, ყოველმა კაცმა ისიც უნდა იცოდეს, თუ როგორ უნდა იცხოვროს სხვებთან, სხვა ადამიანებთან, – სთქვა მეორემ.

– მართალია, – სთქვა სოკრატმა.

– მაგას კაცი ვერ ისწავლის, როგორც სხვა რომელიმე ხელობას, – სთქვა ერთმა.

– საკვირველია, – სთქვასოკრატმა. – რაც ყველაზე უფრო საჭიროა, იმის შესწავლა არ შეიძლება? მითხარით ერთი. რა გირჩევენიათ: სიამოვნებით ცხოვრება ცოლთან, თუ კარგი წაღები?

– თუნდა მთელს სიცოცხლეს ვივლით ფეხ-შიშველა, ოღონდ ცოლთან ვცხოვრობდეთ თანხმობით და სიყვარულით, – სთქვეს ერთხმად.

– ან, რასჯობია, ჩხუბით და დავი-დარაბით მამასთან ცხოვრება, თუ ძვირფასი ტანისამოსი, – ჰკითხა კვლავ სოკრატმა.

– რა თქმა უნდა, რომ მამასთან უჩხუბრად ცხოვრება სჯობია, – სთქვეს ყველამ.

– ან რა უფრო სჯობია, ციებ-ცხელება თუ ყველას უყვარდეთ, – ჰკითხა სოკრატმა.

– რა თქმა უნდა, სჯობია, რომ ყველას ვუყვარდეთ.

- აი გამოდის, რომ იმის ცოდნა, თუ როგორ
უნდა ვცხოვრობდეთ სხვებთან, ძვირფასი ყოფილა
სხვა ყველა ცოდნაზე და საქმეზე; ამიტომ ეცადეთ,
რომ თქვენცა და თქვენმა შვილებმაც ყველაზე მე-
ტად უფრო ეს ხელოვნება შეისწავლოთ!..
ივ. როსტომაშვილი.

ელექტრო-მბეჭდავი სტამბა „სორაპანი“, 1914 წ.